

<u>CYFARFOD</u>	Pwyllgor Iaith
<u>DYDDIAD</u>	23 Ebrill 2024
<u>TEITL</u>	Cynllun Hybu'r Gymraeg – Tîm Arweinyddiaeth a Gwasanaethau Cyfreithiol
<u>PWRPAS</u>	Cyflwyno gwybodaeth am gyfraniad y Tîm Arweinyddiaeth a Gwasanaethau Cyfreithiol i hybu a hyrwyddo'r iaith Gymraeg
<u>AWDUR</u>	Geraint Owen – Cyfarwyddwr Corfforaethol Iwan Evans - Pennaeth Gwasanaethau Cyfreithiol

1. **CEFNDIR**

- 1.1. Paratowyd yr adroddiad yma er mwyn rhannu gwybodaeth gyda'r Pwyllgor Iaith am sut mae'r Tîm Arweinyddiaeth a'r Gwasanaethau Cyfreithiol yn hybu a hyrwyddo'r iaith Gymraeg.
- 1.2. Mae'r Tîm Arweinyddiaeth yn cyflogi 19 o staff gan gynnwys y Prif Weithredwr, dau Gyfarwyddwr Corfforaethol, y Tîm Cefnogaeth Gweithredol, y Tîm Tlodi, yn ogystal â swyddogion Gwasanaeth Cefnogi Busnes y Cyngor. Ymhellach, cyflogir 23 aelod staff o fewn y Gwasanaethau Cyfreithiol.

Yn ei rôl, mae'r Prif Weithredwr, gyda chymorth y Cyfarwyddwyr, yn gyfrifol am arweinyddiaeth a rheolaeth gyffredinol gweithlu'r Cyngor.

Mae'r Gwasanaethau Cyfreithiol yn darparu cefnogaeth gyfreithiol ar draws holl ystod gwaith y Cyngor; yn cefnogi'r Pwyllgor Safonau a'r Swyddog Monitro i weithredu eu cyfrifoldebau priodoldeb; cefnogi'r Swyddog Canlyniadau a'r Swyddog Etholiadol, ac; yn rhoi cefnogaeth i wasanaeth y Crwner ar gyfer Gogledd Orllewin Cymru.

2. **HYBU A HYRWYDDO**

- 2.1. Mae gan y Prif Weithredwr gyfrifoldeb am sicrhau fod ein uchelgais o ran hybu a hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg yn cael ei arddel ym mhob un o Adrannau'r Cyngor. Mae'n rôl sy'n gofyn iddo fo, y Cyfarwyddwr Corfforaethol a'r Cyfarwyddwr Statudol (Gwasanaethau Cymdeithasol) i gefnogi adrannau ar adegau a thro arall yn golygu herio mewn modd adeiladol.

-
- 2.2. Mae natur swyddi'r Prif Weithredwr a'r Cyfarwyddwyr yn golygu eu bod yn cymryd rhan mewn cyfarfodydd aml-asiantaethol ar lefel rhanbarthol a chenedlaethol yn rheolaidd. Mae'n anffodus fod rhai sefydliadau, gan gynnwys Llywodraeth Cymru, yn parhau i gynnal cyfarfodydd o'r fath drwy gyfrwng y Saesneg yn llawer rhy aml. Yn hyn o beth, gweler yn **Atodiad 1** gopi o lythyr sydd wedi'i anfon at Lywodraeth Cymru yn ddiweddar sy'n dwyn sylw at y diffygion hyn.
 - 2.3. Mae'r Tîm Arweinyddiaeth wedi bod yn gyrru ymgais i'r holl staff fod yn gosod Microsoft cyfrwng Cymraeg ar eu dyfeisiadau. Sicrhawyd cynnydd pellach yn y nifer sy'n defnyddio meddalwedd Cymraeg yn y flwyddyn ddiwethaf ond mae angen anogaeth ac ymdrech barhaus er mwyn cyrraedd y nod o bob swyddog yn defnyddio'r meddalwedd Cymraeg.
 - 2.4. Y Cyfarwyddwr Corfforaethol sy'n cadeirio Bwrdd Trawsnewid Digidol y Cyngor, ac mae gan y Bwrdd hwn gyfrifoldeb am ddatblygu a gweithredu'r Cynllun Digidol corfforaethol newydd. Mae'r Gymraeg wrth wraidd y Cynllun hwn, ac fe adlewyrchir hyn yn yr Asesiad Addasrwydd Digidol fydd yn gam gorfodol cyn bo unrhyw un o adrannau'r Cyngor yn caffael system neu wasanaeth digidol.
 - 2.5. Mae'r Cyfarwyddwr Corfforaethol, ynghyd â'r Uwch Swyddog Iaith a Chraffu, yn aelod o Grŵp Llywio a sefydlwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg er mwyn datblygu modelau polisi i gynyddu'r defnydd o'r Gymraeg o fewn cyrff cyhoeddus yng Nghymru. Ystyrir aelodaeth y Cyngor o'r Grŵp yn un ymgynghorol er mwyn rhannu arfer dda, ac i'r pwrpas hwnnw, bu cyfarfod penodol rhwng cynrychiolwyr y Cyngor a'r Dirprwy Gomisiynydd ym mis Mawrth i wyntyllu rhai syniadau ymhellach.
 - 2.6. Mae'r Cyfarwyddwr Corfforaethol, ynghyd ag Arweinydd y Cyngor a'r Aelod Cabinet sydd â chyfrifoldeb am y Gymraeg, yn eistedd ar Fforwm Iaith Gwynedd a sefydlwyd gan Uned Iaith y Cyngor. Mae'r Fforwm wedi cyfarfod tair gwaith ers ei ffurfio ac yn ddiweddar wedi sefydlu is-grŵp yn benodol i ystyried y cyfleoedd a'r dewisiadau a wneir gan bobl ifanc i ddilyn addysg bellach ac addysg uwch trwy gyfrwng y Gymraeg neu'r Saesneg.
 - 2.7. Mae'r Cyfarwyddwr Corfforaethol hefyd yn aelod o'r Grŵp Prosiect sy'n hyrwyddo "Prosiect 15", sef ymgais i gynyddu'r deunydd sydd ar gael ar y cyfryngau cymdeithasol trwy gyfrwng y Gymraeg. Clustnodwyd arian i gefnogi'r gwaith hwn sy'n cael ei arwain gan swyddogion yr Uned Iaith.
 - 2.8. Mae'r Cyfarwyddwr Corfforaethol yn aelod o Fwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Gwynedd a Môn, ac wedi cael y cyfle i hyrwyddo a chefnogi cynllun sy'n edrych ar hyrwyddo'r defnydd o'r Gymraeg yn "nrysau blaen" y sefydliadau cyhoeddus eraill yng Ngwynedd.

-
- 2.9. Mae'r Cyfarwyddwr Corfforaethol wedi bod yn cefnogi'r trefniadau ar gyfer sefydlu Menter Iaith Gwynedd, gyda'r rhagolygon y bydd y camau terfynol ffurfiol ar gyfer trosglwyddo cyfrifoldebau "Hunaniaith" i'r endid annibynnol hwn yn digwydd yn ystod y flwyddyn i ddod.
 - 2.10. Mae gan y Cyfarwyddwr Statudol (Gwasanaethau Cymdeithasol) gyfrifoldebau penodol o ran hyrwyddo defnydd o'r iaith Gymraeg. Disgwylir bod pob llywodraeth leol a Bwrdd Iechyd yng Nghymru yn penodi uwch arweinydd yn "bencampwr" y Gymraeg fel rhan o raglen waith "Mwy Na Geiriau". Y Cyfarwyddwr Statudol sy'n arddel y rôl honno yng Ngwynedd.
 - 2.11. Fel rhan o'r gwaith hyn, mae'n ofynnol yn ôl y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) 2014 i'r pencampwr sicrhau defnydd o'r "Cynnig Rhagweithiol", sef darparu gwasanaeth yn Gymraeg heb i rywun orfod gofyn amdano, ar bob achlysur. Yng Ngwynedd, er mwyn cyrraedd y nod hwn, mae'r Cyfarwyddwr yn cadeirio'r grŵp "Mwy na Geiriau", sy'n cyfarfod yn fisol i sicrhau fod systemau'n eu lle i alluogi'r Cynnig Rhagweithiol ar draws y Sir.
 - 2.12. Bu'r Cyfarwyddwr Gwasanaethau Cymdeithasol yn feirniad ar wobrau cenedlaethol Gofal Cymdeithasol Cymru ar y defnydd o'r iaith Gymraeg yn y sector gofal.
 - 2.13. Mae gan y Cyngor rôl arweiniol mewn sawl partneriaeth ranbarthol ac mae'r Gwasanaethau Cyfreithiol wedi chwarae rhan ganolog yn sefydlu trefniadau llywodraethu'r partneriaethau hyn, e.e., y Cydbwyllgor Corfforedig (CBC) ar gyfer y Gogledd. Mae sawl deinamig ar waith ynglŷn â sicrhau fod trefniadau'r cyrff yma yn gweithredu'n ddwyieithog; ond, mae'r mewnbwn sydd gan y Gwasanaethau Cyfreithiol yn golygu fod y trefniadau, gan gynnwys y ddogfennaeth llywodraethu ac ati, yn cael ei baratoi a'i ddarparu yn y Gymraeg a'r Saesneg ar sail gyfartal. Mae gallu Gwynedd i gyflawni materion technegol ac arbenigol yn y Gymraeg a'r Saesneg yn golygu ein bod yn gallu rhoi sicrwydd a hyder wrth gyflawni'r amcanion hyn. Mae hyn yn egwyddor sydd wedi'i sefydlu'n glir o fewn ein gwaith partneriaeth ac yn prysur ddatblygu i fod y norm.
 - 2.14. Er bod cyflawni gwasanaeth Crwner yn fater sydd yn nwylo deilydd y swyddogaeth, mae sawl agwedd yn perthnasu ei hun i rôl y Gwasanaeth Cyfreithiol:
 - 2.14.1. Gan mai Gwynedd sy'n penodi'r Crwner a Chrwneriaid Cynorthwyol, mae gennym ddylanwad sylweddol ar y gofynion ar gyfer y swyddi hyn. Golyga hyn ein bod wedi medru sicrhau fod y sawl sy'n cael eu penodi yn meddu ar y gallu i gyflawni eu dyletswyddau drwy gyfrwng y Gymraeg a'r Saesneg. Mae hyn wedi ei gydnabod gan y Weinyddiaeth Gyfiawnder a'r Prif Grwner sydd â throsolwg o'r trefniadau.

-
- 2.14.2. Mae'r Swyddog Gwasanaethau Etholiadol yn aelod o Grŵp Cyngori ar y Gymraeg Bwrdd Cydlynu Etholiadol Cymru. Mae'r Grŵp yn cynnwys cynrychiolaeth o'r awdurdodau lleol, y Comisiwn Etholiadol a Llywodraethau Cymru a San Steffan. Amcan y Grŵp yw sicrhau bod y Gymraeg a'r Saesneg yn cael eu trin yn gyfartal o ran deddfwriaeth a chanllawiau etholiadol. Mae hefyd yn rhannu arfer da mewn materion yn ymwneud â'r Gymraeg ar draws awdurdodau a sicrhau bod hyfforddiant drwy gyfrwng y Gymraeg ar gael i staff gorsafoedd pleidleisio.
- 2.14.3. Mae'r Swyddog hefyd yn Is-gadeirydd Cangen Cymru o Gymdeithas y Gweinyddwyr Etholiadol, sy'n darparu cefnogaeth, hyfforddiant ac arweiniad i swyddogion ar draws y Deyrnas Gyfunol. Mae'r Gymdeithas ar hyn o bryd yn datblygu hyfforddiant drwy gyfrwng y Gymraeg i staff gorsafoedd pleidleisio.
- 2.14.4. Mae'r Uned Etholiadol wedi cynorthwyo'r cwmni sy'n darparu ein system reoli etholiadol electroneg i ddatblygu'r gallu i gynhyrchu llythyrau a rhybuddion safonol yn y Gymraeg ac mae'r dogfennau yma hefyd ar gael felly i'r awdurdodau eraill sy'n defnyddio'r un system.

3. MATERION POLISI A SAFONAU

SGILIAU IAITH STAFF

- 3.1. O fewn y Tîm Arweinyddiaeth a'r Gwasanaethau Cyfreithiol, gellir cadarnhau fod pob aelod o staff yn cyrraedd gofynion iaith eu swyddi.

RHWYSTRAU

- 3.2. Ar hyn o bryd, mae'r Gwasanaethau Cyfreithiol yn comisiynu defnydd o weithwyr locwm a chyfreithwyr allanol er cyfarch gofynion am gapasiti neu arbenigedd penodol. Mae'n rhaid cydnabod ei bod yn her sicrhau darpariaeth o'r fath drwy gyfrwng y Gymraeg. Fodd bynnag, ar bob achlysur lle mae hyn yn bosib byddwn yn blaenoriaethu defnyddio unigolion sy'n gallu gweithio drwy gyfrwng y Gymraeg.
- 3.3. Yr agwedd arall yw'r angen i gyflogi cyfreithwyr arbenigol lefel uchel sydd yn meddu ar y gallu i ddarparu gwasanaeth drwy gyfrwng y Gymraeg. Lle'n bosib rydym yn cyfarwyddo cyfreithwyr a bargyfreithwyr sydd yn meddu â'r sgiliau iaith. Mewn rhai achlysuron mae modd sicrhau gwasanaeth ar y lefel uchaf i roi cyngor neu farn drwy gyfrwng y Gymraeg. Fodd bynnag ar faterion sydd un ai angen tîm ehangach, arbenigedd penodol neu faint prosiect mae sicrhau'r ddarpariaeth drwy gyfrwng y Gymraeg yn llwyr yn anodd, os nad yn anymarferol. Mae'r gallu i ddarparu drwy gyfrwng y Gymraeg yn cael ei nodi ar gyfundebau fframwaith cenedlaethol ond, nid yw hwn yn ddarpariaeth gyffredinol ar draws y cwmnïau. Adlewyrchir hyn yn helaeth hyd yn oed o fewn cwmnïau sydd â'u gwreiddiau yng Nghymru.

-
- 3.4. Mae cyfanswm o 22.25 gweithwyr Gyfystyr Swyddi Llawn Amser– 25 unigolyn yn y Gwasanaethau Cyfreithiol . Mae’r oll o’r staff cyflogedig yn gallu cyflawni holl ofynion y swyddi drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae 3 locum di Gymraeg (cyfystyr a 1.5 swydd) ar hyn o bryd yn cefnogi unai gwaith y Tim Cyfreithiol neu yn bennaf gwaith cyfreithiol rhanbarthol.
- 3.5. Mae modd ystyried yn y tymor canolig fod modd symud i sefyllfa lle mae modd cyflawni yr holl wasanaethau a ddarperir i Wynedd ac yn rhanbarthol drwy’r Gymraeg. Mae’n sefyllfa cyflogi yn benodol yn y maes cyfreithiol wedi gwella o ran denu a chadw staff mewn modd cynaliadwy. Rydym yn adeiladu ar hyn ac yn hyderus y gellir parhau i ddatblygu . Mae hyn yn cynnwys manteisio ar Gynllun Yfory i ddatblygu staff yn fewnol unai drwy hyfforddeion proffesiynol neu brentisiaethau. Mae gofynion penodol ac arbenigol o amgylch ein gwaith rhanbarthol sydd yn gosod gofynion tymor byr sydd rhaid eu cyfarch ac angen arbenigedd o fath arbennig.
- 3.6. Mae’n bwysig cydnabod fod Gwasanaeth Cyfreithiol Gwynedd yn unigryw bron ymhlith y 22 Awdurdod, gan feddu ar dîm lle gallai’r holl swyddogion ddarparu gwasanaeth cyflawn drwy gyfrwng y Gymraeg. Mae hyn yn parhau ac nid yw’r materion a nodwyd wedi newid diwylliant nac ychwaith natur y Gwasanaeth.
- 3.7. Rhaid cyd-weithio â sefydliadau allanol sydd ddim yn gweithredu’n fewnol yn bennaf trwy gyfrwng y Gymraeg. E.e., mae’r Cyfarwyddwr Statudol (Gwasanaethau Cymdeithasol) yn cyd-weithio agos â’r Bwrdd Iechyd ac yn gwneud pob ymdrech i sicrhau bod cyfarfodydd yn cael eu cynnal yn y Gymraeg. Mae tueddiad gan y Bwrdd Iechyd i droi i’r Saesneg os oes unrhyw un yn y cyfarfod yn methu deall Cymraeg, yn hytrach na sicrhau cyfieithydd ar y pryd ymlaen llaw. Llwyddodd y cyn-Gyfarwyddwr, drwy gydweithio gyda Chyfarwyddwr Ardal y Bwrdd Iechyd i sicrhau bod mwyafrif helaeth o gyfarfodydd yn cael eu cynnal yn y Gymraeg.
- 3.8. Mae’r Cyfarwyddwr Statudol yn cymryd mantais o’i ddylanwad fel siaradwr Cymraeg i annog defnydd o’r Gymraeg mewn cyfarfodydd a gweithdai allanol, gan gyfrannu’n Gymraeg ar bob achlysur a sicrhau bod darpariaeth Gymraeg ar gael bob amser.

CANMOLIAETH A CHWYNION

- 3.9. Trefnwyd cynhadledd yn Aberystwyth ym mis Ionawr i ddwyn ynghyd am y tro cyntaf yr amryw gynlluniau graddedig sy’n cael eu rhedeg gan gyrff gyhoeddus yng Nghymru. Cymraeg oedd priod iaith y gynhadledd ac roedd pob siaradwr namyn dau (9 i gyd) yn cyflwyno naill ai trwy gyfrwng y Gymraeg neu’n ddwyieithog – gyda chyfieithydd ar y pryd yn hwyluso cyfraniadau Cymraeg. Dywedodd llawer o fynychwyr o sefydliadau allanol yn yr adborth mai’r digwyddiad hwn oedd y gofod proffesiynol mwyaf Cymraeg iddynt fynychu erioed.
- 3.10. Sefydlwyd Rhwydwaith Cynlluniau Graddedig Cymru yn dilyn y gynhadledd, gyda chynrychiolaeth o blith yr amryw gyrff cyhoeddus eraill yng Nghymru sy’n rhedeg

cynlluniau graddedig. Cyngor Gwynedd sy'n arwain y Rhwydwaith ac mae'r Gymraeg wrth hanfod y gwaith, gyda chanmoliaeth am hynny wedi'i fynegi gan Efa Gruffydd Jones, Comisiynydd y Gymraeg. E.e., un syniad yw creu cyfleoedd i hyfforddeion graddedig sy'n medru'r Gymraeg ond sy'n gweithio'n bennaf mewn sefydliadau sy'n gweithredu'n fewnol yn Saesneg, i gysgodi hyfforddai mewn sefydliad arall ble mae'r Gymraeg yn brif iaith fusnes, e.e., Cyngor Gwynedd. I'r perwyl hwn, rydym wedi derbyn y datganiad cefnogaeth canlynol gan y Comisiynydd: *“Mae angen gallu cynnig cyfleoedd pwrpasol i bobl ifanc o fewn byd gwaith lle gallent ddefnyddio a gweld gwerth eu Cymraeg. [...] [R]wy'n rwy'n croesawu'n fawr y [Rhwydwaith] i wneud y Gymraeg yn ganolog wrth gyflwyno prentisiaid a hyfforddeion i'r byd gwaith. Bydd yn gyfle i bobl ifanc nad ydynt yn gweithio trwy gyfrwng y Gymraeg i ddatblygu eu sgiliau proffesiynol yn yr iaith a chael blas ar amgylchedd waith Gymraeg ei hiaith. Bydd hefyd yn gyfle i rannu arfer da gyda'r sefydliadau hynny sydd ar hyn o bryd yn gweithredu'n bennaf trwy gyfrwng y Saesneg.”*

4. CYFLEOEDD DATBLYGU

- 4.1. Mae lle i adlewyrchu ar y gwasanaeth a'r adnoddau ieithyddol sydd o fewn y Gwasanaeth Cyfreithiol megis dogfennau technegol sydd wedi eu creu gennym. Gall hwn fod yn adnodd i'w rannu'n allanol dan amodau priodol petai adnoddau'n caniatáu.
- 4.2. Fel Tîm Arweinyddiaeth, byddwn yn parhau i hyrwyddo a manteisio ar bob cyfle a geir i sicrhau bod y Gymraeg yn cael ei phriodol le, nid yn unig yng ngwaith y Cyngor ond hefyd ar lefel cymunedol o fewn y Sir, yn rhanbarthol ac yn genedlaethol.